

ԻՐԱՆՈՒՄ

ԻՐԱՆԻ ԲԱՇԳՎԱՅԻՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

ԿԸ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԻ ԱՄԵՆ ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ ԵՒ ՇԱԲԱԹ

Rev Pèrre G. Kalemkarian Michitaris
te ngrasse № 4 Vienne

ԲԱՇԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Գողթարիոյ համար Տարեկան 12 ֆր.
» վեցամսեայ 6 ֆր.
Արտատպանի համար (Երկու քիւր մէկ ծրարով) Տարեկան 14, վեցամսեայ 7 ֆր.
Անկերիկայի » 2.60 տոյ. վեցամսեայ 1.50
ԿԱՆԽԻՒՆ ՎՃԱՐՆԵԼԻ

Համակ դրամ եւայլն դրկիլ հետեւեալ հասցեով
ԽՐԱՄԻՐՈՒԹԻՒՆ «ԻՐԱՆՈՒՄ» ԼՐԱԳՐԱՆ. — Վ.Ս.Ե.Ա. (Պաշկարիս)
Редация на ВѢСТНИКЪ
„И правуникъ“
ВАРНА (България)
Rédaction du journal
„Iraounk“
VARNA (Bulgarie)

Խմբագրութեան ուղղեալ գրութիւնք
էս չեն դրկուիր եւ յարմար դատարան-
ները միայն կը հրատարակուին աւ-
րոյշովի կամ մասամբ:
Մանուցման հնդը 20 ամիսով. երե-
սեակ տեղի անգլաւերտ համար 20 0/0
զեղը կը լինի:

ՏԵՂԻՈՅՍ ՈՐԲԱԽԱՆԱՄԻ
ԿԱՆԽԻՒՆ ՎՃԱՐՆԵԼԻ
ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ ՈՂՆԵ

Յուզումով կը ծանուցանենք թէ
տեղւոյ Որբախնամի Գործ. Ժո-
ղովք՝ տեսնելով որ Թաղ. Խոր-
հուրդը, ի բաց առեալ մէկ երկու
անգամները, անոր կանոնադիրը
վաւերացնելու համար նախ հարե-
լին 25 և ապա 40 քովիսիոն կը
պահանջէ: Կայսրութեան որ այս վեր-
ջին պարագային ոչ պակաս
պտտցնէ, ոչ խառնարկան հանգե-
ներ սարքէ եւ զիմեակահանութիւն.
սակ մը որ ամեն բանէ զուտ վաշ-
խառնական ու է, ուզէ չորս
կենիւրկէ վաշխ կոռուպորու-
թեան վաւերացումին, որ և կը
հաճի առանց քովիսիոնի վաւերաց-
նելի, հարկաւ ի մեծ ցաւ անոնց՝
որոնք քիչ չառ գաղափար ունին
ազգային արժանապատուութիւն
ըստեւ բանին վրայ:

Հարկեցուցիչ պարագաներու
տակ Որբախնամին բան. ծ այս
ընթացքը ամեն կերպով արգար
և արգիւնքին համար չնորհաւորե-
լի գտած առեւնիւն, չէք կրնար
մեր ցաւը և յայտարար ծածկել իր
գործին նախապատուութիւնը չի
ճանչցող թաղականութեան մը հա-
մար, որ ամեն բանէ առաջ պար-
տական էր հակել Ազգ. աշխատ-
պատուութեան անվթար պահպա-
նումին:

Այս առթիւ մեր յարգելի աշ-
խատակցին «Գէտ ու գէտ» տե-
սութիւնը չորեքշաբթի առաւ թու-
ով հրատարակելով կը յայտարար
զգոստացուցիչ դառ մը տուած
կրկնաք ժողովարդէն բնորոտ
և ժողովարդին պատիւը անտեսող
այն թաղականներուն որոնք իրենց
եւր միայն առաջ մղել նախընտ-
րութեան ինքրորդ մէջ ալ:

ՎԱՅՄԱՌՈՒՆ ԲԱՅԵՐԳԸ

Առէք վրձինը ձեռքերիդ, ա-
ռանց Նշանաւոր վարպետ մը ըլ-
լալու, չարտեցէք կտուին երե-
սը ամենէն խոշոր զանգուածը
մարդկային հրէշութեան, դրէք
անոր դէմքին վրայ միմասկան ծի-

ծաղ մը, որ արտայայտումն ըլլայ
անոր արտի յաւիտենական սառնու-
թեանը. ձեռքի, ոտքի և աչքի
զանազան ծածկութիւնները,
որ իր եւ էն դուրս ամեն բանի
գոյութեան բացարձակ ուրացումն
ըլլայ, թշուառին արիւնով հրա-
շիկ երկաթի պէս կարմրած դէմք
մը, ազգատիւն կողոպուտովը յափ-
րացած խոշոր փոր մը, հաստ վիզ
մը, և ահա կանոնաւոր տիպար ճի-
ւղը մարդկային ամեն ազգակ
նկուռ անկարեկիր, ինք իր մէջ
կղզիացած ու իր զոհերուն յիշա-
տակներուն հետ մշտնջենապէս փե-
ստացած, այնքան անգույթ, որ
բան գոհ:

Ու որպէսզի պատկերը ամբող-
ջացուցած ըլլաք, անոր տակը զը-
րեցէք, բայց խոշոր գրեթով զը-
րեցէք ՎԱՇԽԱՌՈՒՆ ԻՐ ԼՃՐ
ԲՈՒԹԵԱՆԸ ՄԷՋ:

Անշուշտ իր փոքրերու պէս ան-
որ առջեւէն կանցնին իր պատկա-
նած համայնքին բոլոր ազգաները
ու իր ժառանգած կործանքին վրայ
հաւածական աղիւններու նման կը
փշուրին այն կողկողաքին ազգակ
ները, որոց տխուր արձագանքը
կուգան կը հասնին ամեն որ հայ
բնիկ երկրէն ու ամբողջ մարդկու-
թեան սիրտը կաշկածեն ահագո-
րէն: Ինք՝ աղիւններու մէջ դրած
իր աթոռը, միշտ կոռուռ ու կը
մկաէ իր յաւիտենական քայլերը:

«Մեզի չըսեր,
«Մեզի չանցնիր»»

Դէպի արեւան ճակններ իր եղ-
բայց յոյսառած մարմիններուն
մէջ կերկրէն իր խոզի քիթը,
որպէսզի այդ մահափութն նախճի
բէն կենսունակ որդեր իւր և ու
նանցնով ճարպի նոր իստ մըն ալ
փաթակ իր գարշելի մարմնին:
Հագի ազատ քմայքով մը տղ-
մերու մէջ կը տապալկի ան-
ուռ մըն ալ աւելցնելու իր արդէն
խակ ուռած ստամոքսին վրայ և
զոհունակ օխով մը ծափելու իր
զոհին թագաւորան զաւարտումները:
Միշտ կուտէ ու միշտ անթիւ է.
դժոխային կաթսայ մըն է ան,
ուր ամեն պարկեշտութիւն կը
գոլորշիանայ վայրկենապէս:

— Աղա, զուտ կ'որ իմ միակ

ապաւնէն է, մահամերձ վիճակի
մէջ կը գտնուի, կողաշիւ, օյ-
նութեան հասէք և սա ժամացոյցը
զրուի առնելով, փոխարէն իստե-
զրուէ տուէք, որ բժիշկ մը հաս-
ցունեմ:

— Եւտ լաւ, միայն թէ յիսուն
դրուշին համար օրը երկու դրուշ
տոկոս կառնեմ և եթէ տասն եւ
հինգ օրէն չի վճարես, ժամացոյցը
իմս կըլլայ:

— Բայց տոկոսը չափազանց է,
կողաշիւ, գուժ ունեցէք:

— Աղաչեմք, պաղատումք, գուժ
մաւթ:

«Մեզի չըսեր,
«Մեզի չանցնիր»»

Ու անդառնալի կերպով կ'եր-
թայ կը հայի այդ գոթային
կաթսային մէջ ժամացոյցը և ժա-
մացոյցին հետ հէ՛յ որբեւայրիին
միակ հարստութիւնն ու միակ
յոյան ալ:

Հայրենի աւերածներուն մէջ
ճնոգաւորայս որբուկներուն հեկե-
կանաց արձագանքն է, որ կը գա-
լարէ ալ միայն մեր, ալ նոյն իսկ
օտարազգիներուն աղիւնները: Ամեն
ոք— թուրքէն ու վաշխառուէն
զատ— անխտիր կը նետէ իր լու-
ման պնակին մէջ, զոր հայ պրզ
տիկներուն դնողուն ձեռները
կերկարեն Արեւիքի մէկ ծայրէն և
մարդկութեան, մարդկութեան ու
ւելի հայութեան գոյթը կը հայ-
ցին ողորմագին: Ինք վաշխառու
է, որ այդ վաշխառուներուն
մէջ զամբոյ մը սուր հոտառու
թնամը կը նետուի որբին պնակին
վրայ և եթէ հնար է, անկէ ալ
բաժին հանել կուգէ իր լիւր լրզ
ուրուտութիւնը: Մէջ մը կըրթ.
նա՞մ իր անձական յաջողութիւն
ներուն, մէջ մըն ալ պրկուած իր
պաշտօնին— գիտնալ պէտք է թէ
պաշտօնական շրջանակներու մէջ
ալ կը սպրդին առանկները— Արա-
մազդիգոռ պատգամներով կը կոխ-
կրուէ ամեն պատշաճութիւն և
ամեն խղճահարութիւն, հեկեք է,
որ ինք յանուն իրեն և կամ յանուն
ազգին փոխուն իստ մըն ալ կա-
ւելցան իր հրէշային քայլերը:

«Որբ մորը,
«Մեզի չըսեր,
«Մեզի չանցնիր»»

Անպայման կերպով տգէտ, Վ

սամը ու անբարոյական այդ ան-
թեք վաշխառուին դիպը նոյնն է
թէ հայաստանի աւերակներուն և
թէ արատահամեման զաղթալայ
բերու մէջ, իրեն համար աղքա-
տին ու որբին հեծեծանքները
ճանճի վզաւորները զիտի մնան միշտ
ց'որչափ այդ աղքատին ու որբին
միակ հայրը՝ ժողովուրդը այդ վը-
զրուցները չը փոխէ չանթիւ հար-
կէ հեռաւոր, բայց շատ երջանիկ
ժամանակի մը մէջ:

Մամուլն է, որ պիտի ստեղծէ
այդ ժամանակը, ինքն է որ պի-
տի ելեքտրականացնէ ժողովուրդը
և հասկ ուրեմն լուսութեան դատա-
պարտէ ոռնացող քայլերը ճիւղ
վաշխառուին:

«Մեզի չըսեր,
«Մեզի չանցնիր»»

Դեռ ոչոքն

ԱՄՈՒՐԻՆ

Մեր նախորդ թուոյն մէջ սիւ-
նակով մը ցոյց տուած էինք ֆրան-
սացիներուն ուրիշ ազգերու հետ
բողոքաւորութեան շաւիւնը, և ասոր
ուղղակի պատճառ Գաղղիոյ մէջ
ամուսնութեանց և որդեծնութեան
նուազումը:

Գաղղիացի լաւ խորհող ու հի-
ռառեալ մտքեր իրենց ազգին այդ-
բողոքատական նուազումը, եւ
զրացի ազգերուն Անգլիացոց եւ
մանաւանդ Գերմաններուն բողոքա-
պատկալը ինկատ առնելով,
ճար մը, միշտ մը կը մտածեն
Գաղղիոյ ապագան փրկելու: Եւ
իսօք Ֆրանսայի շատ մասի կը
զտնեն իրենց ապագան. որովհե-
տեւ քաղաքականապէս և ցիւցային
տեսակէտով իրենց հակառակորդ
գրացիները՝ որ կը բողոքապատ-
կուին, օր մը չէ օր մը պիտեք պի-
տի կ'ընեն, այն բնական օրինօք թէ՛
մեծ ձուկը պղտիկը կը կլլէ:

Գաղղիացիներուն այսօրուան ա-
ճումէ դադրելը, որ նուազիւ բնիկ
է քանի որ սճու հակառակորդն
րէ շրջապատուած է, ուղղակի
Ֆրանսայի մէջ տիրող բարք ու
վարքին հետեւեմքն է:

Գաղղիացոց մէջ կոտորուած
զը այն աստիճան ընդհանրացած
է որ այսօր ահագին մեծամասնու-
թիւն մը կը կազմեն ամուսնութե-
նէ իւրոյ տուող արուներ, 30 էն

մինչև 60 նոյ, որոնք իրենց ստոր կիրքին զոհացում տալու համար ազգային գործունեությունը, ազգային խնամքը և հանրակրթությունը ժամանակի կրթական որով ընտանեկան որբ լուծվել, կուսակաճ պարկեզություն լինել, ակնածանք տվեն ինչ կր կրթական ինչ կր չքանան. ուստի տրվել ընտանեկան ձեռքով օժ տուած խնամքով աղքատներ առնել անկիւնը սպասելու դատարարություն ամ կամ խաբարայի մը շրջանում ներուն զոհուած ընդ կրկար կր մնան մարդկության օգտին չի ծառայող աննպատակ առարկայի մը նման: Առաջնությունն խոյս տուող, բայց մութ ու ազատ ուն կրնան որով ընտանեկան արքուն լինան որով աղքատ շէք ու լպիր ժուսուններ իրենք իրենց կենցաղ զազառ անունը ալ կուտան փոխառակ կեանքի դահլճներ ըստելու:

Ահա այս դատարարին համար է որ Գաղղիացի ընկերաբաններ տուգանք սահմանել կառավարկեն: Բայց այդ տուգանքի քանակը ինչ որ ըլլայ չէ կարող փոխարինել այն տհաճին քննարար ու քնն. գումը զոր կը պատճառեն ամուսիններ, սոսա-տիկան կենցաղազէտ ներք:

Գաղղիացիներու չափունք մէկ գլխաւոր պատճառն ալ քաղաքի կնոջ մայր ըլլալէ զգուշանալն է: Այդ փափկասուն կոչող տիկիններ կաւակ չխնամելու ծուլութեան կը միացնեն միշտ շիք ու փափակ երեւոյտ տենելը: Անոնք որդիս պաններ են, որոնք քանի մը պը տոյտ աւելի ընելու, երկու արուի ձեռք աւելի սեղմելու, պարտհան դէմներէ և երեկոյթներէ ետ չի մնալու առերեւոյթ հաճոյքը կը նախընտրեն խանդակաթ դուտկը զգուշելու, փափայելու անրողգա տիկին հաճոյքէն:

Այս պարագան ալ ոչ նուազ ու շարունակունը գրաւած է ֆրանսացի ընկերաբաններու: Ետնքով ուսման կառավարկեն նոյն իսկ, թէ ինչպէս ամուսիններէ նոնպէս ալ անգաւակ կամ սահմանական միջոցներով ինքզինք ամուսնեան դատարարող ընտանեկաններէ ծուսնը տուգանքներ առնալին ու բաղ մանգամ աղքատ ընտանեկաններու բաշխուին: Թէեւ այս սուշար կուծիւնները գործնական հոգի վրայ տակաւին չեն դրուած, սա. կայն այդ օրն ալ չաւտ ու չի կարծուիր:

Երբ ամուսիններու և արհեստական ամուսնեան այս կարեւոր հարցը ֆրանսական մամուլին մէկ մասին մէջ կը յուզուի, մինք ալ չենք կարող բռնորովին լուս մնալ հանդէպ հայ ամուսնիներու այն ոչ աննշան խուճախն որ հետզհետէ ստուարանալ կը թուի:

Մարդ նստած տեղը, իր բնակարան քաղաքին մէջ գտնուող, 30 էն մինչև 60 տարեկան, ամուսնի ներք կ'ընէ թուէ, քանի մը տասնեակ անպատճառ պիտի գտնէ ու նոնքմէ, որոնց իրաքանչիւրը մէկէ աւելի ընտանեկան համաստեղն ապրեցնելու բաւող նիւթական միջոցներ ունի, բայց ամուսնի կը

մնայ: Այսպիսիները, իրենց թիւի համամասնութեամբ հայ աղջիկներու տունը մնալուն պատճառ ըլլալէ դատ, ստէպ ալ, բացառու լինելու յարգելով, հայ իգական սեռին պարկեզությունը արտաբերող շնորհ ևս կուտան:

Ընթերցող չե՞ս հաւատար. մը տիր անոնց կեանքին մէջ — բայց չենք յանձնարարեր որ մոռնան — հետեւէ անոնց քայլերուն, գիտէ՞ զանոնք մութ անկիւններու մէջ. պիտի տեսնես թէ՞ իրեն դրամազլուխ քիչ մըն ալ աւելցնելու, կամ գլխարկ աւելի բարձրացնելու պատրաստակաւ սպասող ամուսնի ամուսնի հարստութիւն մը կը մը. խէ երգչուհիներու կամ լպիր զոտարակներու հետ ծուկ ծուկի նստելով: Անոնք համար խոտի չի կայ, գրամն ալ չի մտածեր. բաւական է որ իրեն գուրթ ժամեր անցնել տուող մը ունենայ քովը, ինչ ազգէ և ինչ դատարարէ ալ ըլլայ այս վերջին խնդիր չէ: Բայց ի՞նչ է յանցանքը օրինաւոր ամուսնուհի մը, որմէ տնչաւի կը խորշին, պատրաստակաւ կըստեղծեն միայն չափունանալու, ընտանեկան ու զուտակի հայր չըլլալու համար և ճիշդ այդ պատճառաւ ալ, աւագ, իրենց կեանքն ալ կը փճօցնեն: Սակայն միեւնոյն տեսն չեն քաշուիր ինքզինքնին կենցաղազէտներ անուանելէ: Մեր մէջ ամուսնիներու շահաւորող փոխակէն պատ, ինքզինքնին արհեստական ամուսնեան դատարարող տիկիններու խուճախն է կայ:

Անոնք Արեւմտեան, աւելի ֆրանսական, մտաւոր կապարար հետեւողներ են. որոնք զաւակ խնամելու ժամեր զոհել չեն ուզեր, մինչդեռ իրենց ամուսնի ժամանակը լամբասանքի, անբուստ պէտքերուն, խաբիւններ և այլնի յատկացնելով կը տուժեն թէ՞ լարայապէս և թէ՞ ֆիզիքապէս: Անոնք ալ ինքզինքնին փափկաւորներ կոչուանեն, փոխանակ որ դեպքաններ քուտելու:

Գաղղիացիք այս ինքնակոչ կենցաղազէտներու մայրութեանց դէմ վաղը օրէնք մը կը հրատարակեն. բայց մենք, Հայերս ինչ պիտի ընենք: Ահա հարցը:

Պարպէր

ԹՐԲԱՆԱՅԵՐՈՒՆ ՊԵՏԵՐԸ

—(—)

Ստորեւ կը հրատարակենք հանգուցեալ նորին Արք.—Եպիսկոպոս Նար Պէյ Լուսինեանի մէկ նամակին թարգմանութիւնը որ հրատարակուած է 1876 ին Պոլիս Սրաւպաղ թերթին մէջ: Այս նամակը որոշապէս ցոյց կուտայ յաւել տրեցեալ Սրաւպաղ Արք Եպիսկոպոսին հիանալի հեռաւորութիւնը Թուրքիոյ և Հայոց ապագային վրայ եւ շատ որոշ կերպով ան առնելն կը սահմանէ այն տխուր անցողաբանքը որոնք գծադրաբար վերջի քանի մը տարիներու թուրքիոյ պատմութիւնը չինեցին:

Տէր խմբագիր,

Ճամուրիտ հաճոյքով մը միշտ նկատած եմ ձեր հանրագումար թերթին էջերը ի սպաս արդարութեան զննելիք ու իրենց իրաւանց յաղթանակին քաջատար պայքարողներուն պաշտպանը հանդիսանալն ինք:

Հետեւապէս ինձ բաւական զարմանք պատճառեց ընթերցումը ձեր վերջին թիւերէ միայն շարա. թական տեսութեան, ուր յարգելի Պ. Արքայի գրքոյկին տալով հանդերձ կարեւորութիւն մը, զոր չէ կարող ունենալ, կը մղուի խորհելու թէ Հայերը և Յոյները պիտի թոյլ տան պատմութեանց պատուի բախներուն (*) հասկցնել որ վերջին գէպքերուն զոհ գացած չըլլալն ունի ցաւ կրգգան:

Այս խիստ դիտողութիւնը, ներգրամմութիւնը ունեցէ՛ք ձեզ ըստիւն, Պ. խմբագիր: Եւստիքիւն րէն կը վերաւորէ Արեւելքի երկու նշանաւորագոյն ազգայնութեանց, Հայերուն ինչպէս նաեւ Յոյներուն ազգային գագաճունքը:

Հայ ազգը, որուն կամքը, պէտք է շնչուի, միմիայն իր Ազգային ժողովին կրնայ արտայայտուիլ, արգարեւ երբեք պիտի չկրնայ կարծել թէ վերջին գէպքերու ինք մամր իր բռնած իմաստուն ու հեռատես գիրքը, չի նախելով հաւատարմ ընթացքը մը ընծայած փորձութիւններուն, այսօր պիտի քննադատուէր այնքան ձրի կերպով, որն պահուն իսկ ուր իր անտանելի տառապանքներուն դուրման մը փոփոխութիւն համար կըսպասէ իրականացումը իր Օգոստոս փառ վեհապետին հանդիսաւորապէս արտասանած խոստումը: Եւստի որ լգահալութեանը առաջին օրէն իսկ ճանչցած է առաջնացիքի ու կրօնքի խաբարութեան, իր բոլոր հպատակներուն վիճակին արմատական բարեփոխութեան պէտքը:

Պ. Արքայի գրքոյկը չի կրնար ուրեմն նկատուիլ իր հայ ժողովրդին ծրագիրը: Առաւելի կարելի պիտի ըլլար զայն համայն արտայայտութիւնը ամեն Հայու ու ամեն Յոյի ընկալած զարմանքին, որոնք կը տեսնեն որ իրենց եւրոպացի կրօնակիցներու կողմէն բարեկարգութեան բարեբար արգելքը ն. վեհապետութեան ընդարձակ երկիրներու մէկ մասին միայն սահմանափակել: Մնաց որ գրքոյկին յարգելի հեղինակը որքան ցաւատանջ գոյնիւրով որ նկարէ իր թրքահայաստանցի եղբայրներուն կացութիւնը, պէտք չէ սակայն տնտեսիլ թէ այդ հոյակապ անգլիահայ հայրենասէրին ինչպէս հայերու, երբեք կացութիւնները կը յանգին ընդհանուր և արմատական բարեկարգութեան ծրագրին, զոր այնքան քաղաքագիտական հակացողութեամբ յղացան այսօր կայսրութեան ղեկը իրենց ձեռքը ունեցող նախարարները, որոնք այդ բարեկարգութեանը պարծալութեամբ վերականգնելու կը ձեռնարկեն:

Արդարեւ ինչպէ՞ս կարելի պիտի ըլլայ մեր երկրին պէս կարեւոր երկրի մը վերածնութիւնը, որչափ առնեն որ անոր հիմերը հաւասարութիւնը ու արդարութիւնը չըլլան:

Երբ մեր հայրենիքը ճնշող չարիքները իրենց աղբիւրը աննա. (*) Հէրսէք Պոստայի և Պուլկարիւն խնդիրներուն համար 1876 ին էլ Պոլիս հաւաքող դեպքանաւորութեան դատարար ըսել կուզէ:

Հաւատարմութեան սկզբունքին մէջ գրեւոր են, փոխանակ չարիքը արմատախիլ ընելու, ինչո՞ւ, ընդհանրապէս, պիտի ուզուի այդ պղծ սկզբունքին նախադրած մը տալիսարիքը անվարպահելով Սիւսիլման ու Քրիստոնեայ հասարակութեանց մեծամասնութեան համար, մինչ նոյն կայսրութեան հպատակներէ ուսման ինչպատ մասնաւոր վարչային դրութիւնը պիտի հաստատուի:

Թուրքիոյ Պալատիկան նահանգներու վարչութիւնը բարեկարգութեան պատճառը սա սկզբունքին հետեւանքն է թէ այդ տարաբաղ ժողովուրդները ծանր զեղծութեանը զոհ գացին: Առանց երբեք զայդ ուրանալու, կը պատասխանենք սակայն և այնպէս. «Միթէ Ասիական և Եւրոպական թիւրքիոյ միասնահանգները առաջին շատ խնայողեցան: Անոնք ևս չի տառապեցան հաստատարակ միեւնոյն զեղծութեանը ու միեւնոյն հարստահարութիւններէ:» Հայերուն ակնարկելով մասնաւորապէս, ոչ որ կանգիտէ այն հարստահարութիւնները որոնցով Ասիոյ վրանաւորակ և քիչ քաղաքաւորութեան ցեղերը ինչպէս նաեւ տեղային վարչութիւններէ ուսման ոչ շատ խնայողութեանը կը ճնշուին միւր զժառանգ հարեանակիցներ: Պետութեան ու Հայոց Պատ. բարեբարանին գիւտանութիւնը այդ մասն կրնան վկայել: Մեր Ազգային ժողովը՝ որ — թող ներութիւն հպարտութեանց բաւ— 1860էն ի վեր այս երկրին մէջ երեւոյթանալու առաջին հաստատութիւնը եղած է — կ'առաջադրէ այդ կեղծութեան մէկ ամփոփումը՝ Դրան բարձր ու բարեւէր ուշադրութեանը ներկայացնել:

Ինչո՞ւ ուրեմն հաստատու անարգար զանազանութիւն մը մէկ կողմէ կայսրութեան յոյն և հայ նահանգներուն, ու միւս կողմէ Պոստայի, Հէրսէք կողմի և Պուլկարիոյ միջեւ:

Արդեօք այդ երկու հին ազգերու բարոյական ու իմացական զարգացման տեսակէտով իրենց Պալատեան թերակողի հայրենակիցներուն վրայ ունեցած առաւելութեանցը համար է:

Կարելի՞ է շոշափելի պատճառ մը համարել Եւրոպայի քաղաքագէտներէ ուսման կողմէ յարուցուած սա պարագան, թէ այդ երկիրներու ընտանեկանը առանձնաւոր հոմներ պէտք է վարկեն, վասն զի այդ երկիրներն էին որ տրիւնայից պայքարներու թատրոնը զանաւորեալ թշուառութեանց մատնուեցան:

Որքան որ այդ զժառանգութիւնները կարեկցութեան արժանի համարուին, չի տեսնուիր միթէ որ այսպիսի փաստի մը ընտանեկան և քաղաքական հետեւանքը պիտի ըլլայ ապստամբութիւնը որքան չի գաղափարները արդարութեան հրեւէ ձգել ուր որ կարելի

է, վերջապէս լռելիութիւն դատարար տել իրենց պարտականութեանցը մէջ հաւատարիմ մնացած ժողովուրդները, ու ապա քայլերի վաճառք իրենց վեհապետին կողմէն կատարելու խնդիրը:

Ու այս արդիւնքը, ինչպէս ծածկենք, անխուսափելի պիտի ըլլայ: Վասնզի ապագայ ապրտ. տարեկան պիտի համապուն թէ ապարտութիւնը իրենց պիտի բերէ, պարտութեան պարագային իսկ, զիւստագիտութեան, հետեւ ապէս և առանձնաշնորհմանց բարեհաճութիւնը:

Հայուն յոյսը այս չէ սակայն: Եւ կը կարծէ, ընդհակառակը, թէ զէպի Օսմանեան զաւր իր հաւատարմութիւնը ու անձնաւորութիւնը նկատողութեան պիտի առնուին, իր անցեալին ու ապագան զինք քրիստոնեայ Եւրոպայի համակրանքին պիտի աշխատեն ու ազատ տապալակը մը պիտի բռնան յաւաքգիտութեան ու քաղաքակրթութեան համար իր ունեցած հանրածանոթ ընդունակութիւններուն, որոնց շնորհիւ եղած է ու միշտ պիտի ըլլայ Ասիոյ մէջ քաղաքակրթութեան շահագործողը:

Մինչ նախախնամութիւնը բաւական չէ մը պարզեցի վահան ձրն ու ապարտութիւնը մը որ անկեղծութեամբ կը հաշտէ իր քաղաքը ուսանց խորութեան իր բոլոր հպարտութիւններուն ազատութեան, խաղաղութեան և արգելութեան բարեփոխումը վայելի տալու, իբր պատասխան այս ազնւագի խօսքերուն գիտնագիտութիւնը սա կրնէ «Ազատութիւնը, Արդարութիւնը ու խաղաղութիւնը պէնք վերցնողը երուն միայն պիտի տրուին»:

Ի՞նչ պատճառաւ Եւրոպայն մեր վեհապետի այս իբուսցի նպատակներուն համարժէց գտնուելով, անոր չի ներկայացուներ իր ազգու

գործակցութիւնը գիտնագիտութեան ներք հարթիւն ու միութեամբ փայլուն ապագայի մը կոչուած միւսնոյն հողին զուգործին, Միւս լիմաններու ու զբոստոնեաներու երջանկութիւնը ապահովուլ:

Այո՛, արդարութեան ձայնը ուրիշ կերպ չի կրնար ըլլալ, Հիւստիս ու կորովամիտ գիտնագիտութեան մը ուստը ուրիշ կերպ չի կրնար ըլլալ: Վասնզի եթէ Եւրոպան կը կարծէ թէ հաղթարտութեան վերաբեր իր Եւրոպական թուրքիոյ միայն մէկ մասին մէջ, Եւրոպայի հաւատարմութիւնը պիտի վերահաստատէ, ծանրադէպ կը սխալի. սա պատճառաւ որ բոլորեալ կայսրութեան կոցութիւնը այդ կերպով չպիտի բարեփոխուի: Արդ, որչափ ատեն որ այս բարեփոխութիւնը ամբողջութեամբ չի բարեփոխուի, եւրոպական ընդհանուր խաղաղութիւնը բանգազուշտք մը պիտի ըլլայ, ու իր սկզբունք առաջադրուած անկախութիւնը ուշ կ'ու կ'անուս պիտի լանցի մէկ կողմ ձգուած ժողովուրդներու կողմէ նոր ու լուրջ ապարտութեանց: Ու երբ լան կարծ քրիստոնեայ միւս նահանգներու մէջ եւ քաղաքական պատերազմը պայթիւր — բուն մը որ անհրաժեշտաբար կրնայ պատուհիւ նոր կարգադրութեանց գործադրութեամբ — այդ կոցութեան հակահարուածը Եւրոպայի մէջ պիտի չլքուի: Եւ ընդհանուր խաղաղութիւնը չի պիտի խանգարուէր եզրագոծի ու թեւաւորի, ինչպէս նաեւ Եւրոպայի եւ Արաբիի եղբայրները շահագործող զէնքերու ազնուկէն:

Ինչ տեսակէտով որ այ, ուրեմն այս խնդիրը նկատողութեան տալու, կը մղուինք անվիճելի առարկայութեամբ մը ընդունելութիւն միմիայն ցիւղի մը տրուած շէնորհ հակառակ պիտի ըլլար արգարութեան, հակառակ քրիստո

նական գաղափարին, մեր ապրած դարուն գերազանցապէս հաստատութիւնը, հակառակ սուրբ և արդար քաղաքականութեան մը, ու վերջապէս միասակար թուրքիոյ շահերուն, հետեւապէս Եւրոպայի օրինական պահանջներուն:

Այս կերպով կ'աւելցուի չէնք տարակոյս չկայ թէ, շատ մօտ ապագայի մէջ, պիտի կքի անարգարութեան բեռն տակ, որուն գոյժը պիտի կրէ, ու արեւելեան խնդիրն ուղղակիապէս պիտի վերապահուի աշխիւ սպասմանից քան կրնայ:

Ընդհանրեցնելով, Տէր խմբագիր...
Խոյնէն Մարտի. Նախկին
Գէորգի, 5 դեկ. 1876

ԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

— Ս. Հայրապետը Էջմիածնէ Տըրքիա եկած է, ուր քանի մը օր մնալէ յետոյ Պետարապիա պիտի մէկնի:

— Անցեալ շաբաթ օր Պոլսոյ բոլոր հայ եկեղեցիներու մէջ Անգլիոյ հանգուցեալ Վիքտորիա թագուհւոյն համար հոգեհանգստեան արարողութիւններ կատարուած են:

— Ծամախի Առաջնորդ Տէր Եսայի Սրբազան իր սրտի հիւանդութիւնը դարմանելու համար Տիգրիս գացած և հոն գտնուած պանդոկին մէջ վախճանած է: Հանգուցեալ Սրբազանը Անգլիոյ շէնքերէն շատ հեռու ըլլալով Լուսաւոր շահան եկեղեցւոյ Պատարագի խորհուրդները Անգլիոյ թագուհւոյն համար խնամքով հայ եկեղեցիներու ծանօթացուցած է անգլիացիներուն:

Տէր Եսայի Սրբազան դեռ Վարդապետ եղած միջոցին Ներսէսեան վարժարանին համար պահքան գրած է 5000 բուլիլ պայմանաւ որ իր մահէն յետոյ զայն առնեն:

Հիմա այդ գումարը 9000 բուլիլ եղած է: Ասկէ զատ 2000 բուլիլ նախքան է Գէորգեան ձեռնարանին, Հանգուցեալը 65 տարեկան էր:

— Արապիկի Առաջնորդ Տէր Մուշեղ Վարդապետ Պատրիարքարանէ նըպաստ խնդրած է տեղւոյն Որդանոցին մէջ արհեստներու ճիւղ մը հաստատուելու համար:

— Շուշիի Հայոց Բարեգործական Ընկերութեան Ազգային Գրադարան Ընկերացարանը որ կառավարական տնօրէնութիւնով տարիէ մը հետէ գոյ էր, այս անգամ բացուած է քաղաքային իշխանութեան ձեռքով սր վարչութիւնը հսկողութեան տակ առած է:

— Սարգանդի (Թիւրքաստան կեդրոնական Ասիա) նորակազմ հայ գաղութին մէջ խառնակութիւն մը առաջ եկեր է: շնորհիւ տեղւոյն քահանային: Ժողովուրդը քահանան չուզեր իսկ քահանան կը յամառի մնալ հոն: այս եղանակէ պատճառ Սարգանդի հայոց տակնուվրայ ըլլալուն:

— Նոր Զուգայի Հայոց Որդանոց խառնակութիւնը իր ծրագիրը ընդարձակելով «Նոր Զուգայի Զայուհեաց Բարեգործական Ընկերութիւն» անունը առած և որոշած է այսուհետեւ տեղւոյն իգական սեռի կրթութեան յիշտակ կատարուած հոգեհանգիստի պաշտօններուն համար շնորհակալութիւն յայտնաւ տալու: Իր խառնակութեան հոգեհանգիստը և չորս վարդապետներու կողմէ ամենքն ալ վերադարձու: Իսկ սանդուխտ վրայ գիտնագիտութեան կողմէ որուն գլուխը կ'եղած են զիւստագիտները: Իսկ Օրմանեան Պատրիարք ընդունելութեան զանգիւծին գումարը մէջ սպասած է:

Դեպքանը մէկ քաղաքի Ժամ միայն մնացեր է Պատրիարքին քով:

— (—)

ՀԱՅՐԵՆԻՔԻ ԶՈՒՆԸ [47]
(ՊԱՏԿԵՐ ՍԵ ՏԱՅԱԶԱՅԱՍԱՆԻ ԻՐԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔԵՆ)

Անտառաւն եղանակի մէջ, երբ գիւղացիները իրենց երկրագործական զբաղմանց հետ կ'իյնան, այս ու կ'իյն, իրենց առանձին աշխատութիւններ ու հողատար խնամքները հաւասարապէս պէտք է թափել իրենց հողերու վրայ, որ իրենց քայլերով այդ հողերու մէջ ցանուած, գաղար, լուպիան, ճակղեղ, գետնախնձոր, քսիան (մանր սոխ), ուսհան Տէր Պոլիկ խինան (գընան), զգուս, վառնիկ, մեղրապապ ևւ դեռ ուրիշ տեսակ տեսակ բանջարեղէններն ու ընդհանրապէս ուսհան Սյա բանջարեղէններու ամեն ազգը կը մշակուէր այդ գիւղի մէջ: ամենքն ալ շատ յաջող երկրագործներ էին զի զատնաւանական այս ճիւղին մէջը Սահակ ամուհէ, աւելի գիտակցօրէն փարած իր սրգար գաղութին ու սիրելի գործին, ալ ամեն տարի ինքն սկսած էր մշակել իրենց արտաբեր գործ իր մտնելութեան աստի, ուրիշներ կը ցանէին կիսրար (կիսովի):

Ու երբ մշակուած բանջարեղէնի արտաբեր քանակները (մէջի աւելույդ խոտերը, արմատախիլ ընկուտ) ժամանակը կուգար, Սաթիւիկը, քանի մը հաս քան խնդր կ'ուրէր իր մարմնիկը հետն առած իրենց կանանց արտաբեր կերթար: Իշխանիկի ճգոյր (կիսորտան) այդ կողմեր վաղու քաղցրաւոր սուռակի եղբայր սարարթախիս ծառերուն կը կա

պէր: Իշխանիկը անոր մէջ կը քնացէր, ու ինքն ալ իր հոյանի թեւերը սթթիւթիւթ, յախիլող կ'իյնէր: Իսկ իր կանանցը, ու իր անանան աշխուժութեամբ, այդ վարձկան կ'իյնէր: աշխատութեան ետեւը կը բազմապատէր: Անոնցմէ ոմանք այդ ժրագուլի կ'իյնան, այն անգուցական մանկամարդուհի արտաբերք աշխատութիւնն ու ժրութիւնը տեսնելով, իրենք իրենց կը նարմանային, շատ անգամ Սաթիւիկի ուղղելով իրենց խօսքերը կըսէին. «Քա՛, Աստուծոց քո մօտադին տեսնա Սաթիւիկը, դուն էսքան հոնար ուրախեղէն սովորի ես: Ընտքէն հրմէն քան կ'ուգայ, վարձապետի մը պէս գրկի կարգաւ, կ'աղբիւր մը պէս աշխատի, խառնուր (հնապաղ), խառն մը պէս խորհրդութիւն (պարկեշտութիւն), զլուս կ'իյնան պէս տան գործեր ու տան տիկնոյն ինքն: ու ինքզինի (որտոր) մը պէս թիւնքիւթութիւն (հրաքանձգութիւն) գիտեա: Երբեք ինքն մարդուն, քեզի պէս խորհրդութեան, կասեն թէ՛ զանկինի (հարուստի) աղջիկները տալ (ծոյլ) կ'իյնան, հապա, հէ՛, (էր) քոտի վարդապետի պէս իշխանի մը աղջիկ, օր մեր գիւղի մէկ կ'իյնան (գիւղի ջոկերէն), էսքան խնամք ու էրող դարձող ա: Անտառն օր կը սիրէք էտ պառաւանց սուռ ու մօտ խօսքերուն ականջ մի տաք: Էն օրեր օր Սաթիւիկը ձենձենիցին կուգէին Սահակուն, սեւաւոր սափարենց սրվոն (սալվար) աւանտուն կ'առնէր թէ՛ Սաթիւիկ վարձատուն գացեր ա կարգաւ գրեւորովի ա չրդէ (կարգէ) դուս էլէր ա: Էլ էնի մարդու խորհրդութիւն չ'եւար, վա՛յ էն տան օր, (որ) էտ աղջիկ էստեղ կը մանայ: Երբ մեր կ'իյնէր էն օր գէշ բերան, թո՛ղ պայ մը կայ (հիմայ) ուր (իր) քոտ աղբիւր բանայ տեսնի թէ՛ Սաթիւիկն իմա՛ խառ մ'եղեր ա, իր նմանակ

խառ (հառ) մ'էլ մեր գիւղի մէջ չըկայ եւայն եւս: Ու երբ ցորեկուան ճաշի գալու ժամանակ Սաթիւիկը իր սիրուն մանկիկն օրորանէն կը հանէր, քիչ մը իր ձիւնափառ սրտին վրայ կը սեղմէր անոր գիւղ մարմինը: Կուգէր իր սրտիկը ճեղքել, ու այդ թիւնքի նման ճեղքող սղեկը հոն տեղաւորել: Արեւն, երկինքը, դաշտը, լեռներ, ջրերն ուստուկները իրենց յաւիտեական ներդաշնակութեամբ խառնելով տիկնոյն ու տառապի գեղեցիկներուն, ան վաղիկանին զրախտ մը կը ձեւացնէին այդ աննանա քաղաքական, կ'ս օրուան քաղաքէն ետք, երբ ալ փոքր անուշ քամի: ու «վերինակա՛ն կենսատու ջրերը անոնց սպառուած սփերը կը կաղաւթէին: դարձին, դարձեալ գործի սկսելու: Սաթիւիկը կը յայտարարէ իշխանիկի կախ օրորան ու իր շուրջ ու բոլորէն քաղած գոյնազոյն ծաղիկներով կը զարդարէր զան: Իշխանիկի կ'որիկ յայտնուն շատ մը համբոյրներ թափելն ետք, քնացնէր: համար օրորաւ կը գնէր անիկայ, ու իր հրաշապալային աւանջ ձայնով սոսկապէս կերպէր:

«Իմ իշխանիկ, սրտի ծաղիկ,
խփէ աշերդ ըլլէ՛, պաճիկ,
օրոր օրոր ջան ու մատաղ,
օրոր օրոր քեզ աստի տաղ:
Քնի՛ր անուշ, քնի՛ր գառնիկ,
Քո արեւով խնդա մայրիկ,
Բարով խէրով դու մեծնա,
Քա՛ջ վարդանի նման ըլլաւ,
Օրոր օրոր, անուշ աղաւ,
Օրոր աստի որ շատ մեծնաւ եւս, եւս:
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ Պ. ՆԱԶԱԳԵՏԵԱՆ
(Դարաւանակէի)

